
LIS MØLLER

DEN KVINDelige DANNELSESROMAN

ANMELDELSE AF

Lise Busk-Jensen, *Romantikens forfatterinder*. 3 bind, København 2009 (Gyldendal) 1856 sider. Illustreret.

I perioden 1800 til 1870 debuterede 76 danske forfatterinder, heraf seks uidentificerede kvindelige pseudonymer, med et skønlitterært værk for voksne. Næsten alle disse forfatterinder er i dag forsvundet fra den kollektive hukommelse, og deres bøger samler støv på fjerne reoler i Det kongelige Biblioteks samlinger – ligesom i øvrigt flertallet af deres mandlige kollegers publikationer. Det er næppe forkert at antage, at kun én eneste nulevende person har førstehåndskendskab til samtlige værker forfattet af disse 76 kvinder – nemlig Lise Busk-Jensen, der siden begyndelsen af 1980'erne har forsket i dette korpus og for nylig omsider kunnet udgive og forsvare sin mere end 1800 sider lange disputats *Romantikens forfatterinder*. Takket være Busk-Jensens enestående arbejdsindsats er det blevet muligt at stifte bekendtskab med disse glemte litterære formødre – uden selv at skulle læse sig gennem deres bøger. For lad det være sagt med det samme: Der er ingen oversete mesterværker i dette kæmpemateriale. Det er da heller ikke først og fremmest en æstetisk, men en historisk og sociologisk vinkel, Busk-Jensen lægger på sit stof. Hensigten er at skildre den romantiske kvindelitteratur som en sammenhængende tradition, der fra en kvindelig subjektposition tematiserede kvinders liv og identitet. Set i det lys giver det god mening at medtage samtlige forfatterinder i perioden – og ikke kun den lille håndfuld kvinder, der har fundet vej til de traditionelle litteraturhistoriske fremstillinger, hvor de uvilkårligt fremtræder som undtagelsestilfælde, isolerede øer i et hav af mandlige forfattere. Bagsiden af medaljen er naturligvis, at fremstillingen vokser til litteraturhistorieskrivning i 1:1 format.

I sit anlæg og sin metode minder *Romantikens kvinder* om Pil Dahlerups pionerværk fra 1983 om *Det moderne gennembruds kvinder*, der behandler samtlige forfatterinder, som debuterede mellem 1871 og 1891. Til forskel fra Dahlerup har Busk-Jensen imidlertid valgt at sætte den danske kvindelitteratur ind i en europæisk litteraturhistorisk sammenhæng, ligesom hun inkluderer en længere beskrivelse af kvindernes sociale og ideologiske vilkår i romantikkens europæiske samfund. Afhandlingen er disponeret i tre dele plus en forfatterkatalog, der optager det meste af

bind 3. Del I “Romantikkens kvindelighed” undersøger fremvæksten i begyndelsen af 1800tallet af en borgerlig intimsfære ideologisk centreret omkring kærlighedsægteskabet og moderkærligheden. Busk-Jensen argumenterer overbevisende for intimsfæren som periodens væsentligste nyskabelse, der gav middelklassens kvinder en ny social og psykisk identitet. Den romantiske intimsfære var kulminationen af tidligere generationers husmoderkultur, men som et kulturelt rum bestyret af kvinder tillige afløseren for 1700tallets aristokratiske salonkultur. Det er her Busk-Jensens pointe, at den romantiske intimsfærekultur indebar en skærpelse af forskellen mellem kønnene: “Kvinden blev mandens madonna og midtpunkt i hans intimsfære, hvor den ‘naturlige’ følsomhed kunne udfolde sig i modsætning til udenfor i det socialt stratificerede samfund, men hun blev også hans modsætning, ‘den anden’” (s. 65). Tesen er, at periodens skønlitterære forfatterinder tog dette madonnabillede til sig, men netop søgte at vriste det fri af den objektposition, det indtager i mandlige forfatteres tekster.

Del II “Romantikkens kvindelige tekst” behandler 1800tallets betydeligste europæiske kvindelitteratur med hovedvægten på romanen som genre. Med afsæt i Austens og Staëls romaner, der læses som eksemplariske litterære udtryk for henholdsvis husmoder- og salonkulturen, stiller Busk-Jensen skarpt på kvindelige versioner af den romantiske dannelsesroman. Hovedtesen er her, at periodens forfatterinder – med forlæg i Austen og Staëls romaner – udformede tre varianter af dannelsesromanen: ægteskabsromanen, guvernanteromanen og emancipationsromanen. Mens ægteskabsromanen, hvis prototype var George Sands *Indiana* fra 1832, kredsedede om konflikter i intimsfærens trekantforhold mellem mand, hustru og barn, tematiserede guvernanteromanen, som Charlotte Brontës *Jane Eyre* (1847) stod som den fremmeste repræsentant for, den selverhvervende kvinde og hendes splittelse mellem intimsfæren og samfundet. Endelig læses Sands *Lélia* (1833) og Emily Brontës *Wuthering Heights* (1847) som eksemplariske udtryk for emancipationsromanen og dens problematisering af kønsdualismen. Både *Lélia* og *Wuthering Heights* skildrede således kønsdualismens fordrejning af den kvindelige personlighedsdannelse og udviklede utopiske forestillinger om en kvindelighed hinsides kønsdifferentieringen og uden for faderloven.

Del II – og dermed første bind – afrundes med en undersøgelse af forfatterindernes situation som professionelle skribenter på det litterære marked. Dette litteratursociologiske afsnit, der også inkluderer de danske forfatterinders møde med bogmarkedet og dets institutioner, er efter denne anmelders mening tæt på at være afhandlingens bedste. Hovedsynspunktet er, at kommercialiseringen af skribentvirksomheden og tilkomsten af nye publikationskanaler åbnede nye muligheder, som de kvindelige forfattere udnyttede – men at den romantiske kønsideologi samtidig skærpede forskellen mellem kønnene og gjorde det vanskeligere for kvinder at træde frem i offentligheden som skribenter og publicister. Både det litterære parnas og forfatterinderne selv følte, at de overskred deres kvindelighed i skriveprocessen. Tankegangen er ikke ny – f.eks. har Gilbert og Gubar beskrevet de kvindelige forfatteres “anxiety of authorship” – men Busk-Jensen leverer solid

dokumentation i form af ikke-publiceret biografisk materiale samt debatindlæg og anmeldelser. Som sidstnævnte grumt demonstrerer, måtte de modige kvinder, der valgte at springe ud som forfatterinder, stå model til ikke blot patroniserende nedladdenhed, men også til åbenlys hån, spot og latterliggørelse.

Med del III "Romantikens danske forfatterinder", som optager det meste af bind 2, vender Lise Busk-Jensen for alvor blikket mod den danske litterære scene og giver en fremstilling af den samlede danske kvindelitteratur i perioden 1800-1870. Blandt periodens forfatterinder var både lyrikere og dramatikere, men romanen og i særdeleshed den kvindelige variant af dannelsesromanen med dens kontinuitet mellem liv og værk var den foretrukne genre – og Busk-Jensens egentlige anliggende. Systematikken er igen tredelingen af den kvindelige dannelsesroman i ægteskabsromanen, med Thomasine Gyllembourg som genrens mest betydningsfulde forfatterinde, guvernanteromanen, som fik sin første danske repræsentant med den kun 19årige Mathilde Fibigers *Clara Rafael* (1851), og emancipationsromanen med dens angreb på kønssystemet – mest radikalt tematiseret i Fibigers *Minona* (1854). Gyllembourg og Fibiger fremstår således som periodens mest betydningsfulde og nyskabende forfatterinder, men hertil kommer en hel underskov af skrivende kvinder: Henriette Hanck, Rinna Hauch, Athalia Schwartz, Louise Bjørnsen, Fanny Suenssen, Christine Daugaard, Sophie Holst, Louise Bjørnsen, Magdalene Thoresen, Camilla Eegholm og Ragnhild Haugaard – for blot at nævne et beskedent udpluk. Gennemgangen af de i alt 76 danske forfatterinder er afhandlingens egentlige forskningsindsats. Busk-Jensen har tilsyneladende vendt hver eneste sten, og hendes kendskab til – og overblik over – forfatterinderne og deres tekster aftvinger dyb respekt. Det overvældende materiale og den grundige behandling er imidlertid også årsagen til, at læserens opmærksomhed begynder at flakke. Skønt Busk-Jensens romanparafraaser stedse er skarpe og veloplagede, er den godt 750 sider lange gennemgang af værker, der for de flestes vedkommende har begrænset litterær interesse, i overkant.

Et kort efterskrift polemiserer over udelukkelsen af periodens forfatterinder fra den danske litterære kanon. Busk-Jensen slår her den feministiske automatpilot til, når hun betvivler, at "sorteringen har været kønsneutral" (1469). Kanondannelsens mekanismer er nok en diskussion værd, men diskussionen ville unægtelig have været mere spændende, hvis Busk-Jensen havde inddraget de engelske forfatterinder, hun behandler i bind 1: Austen og Brontë-søstrene, som med selvfølgelighed indgår i selv den mest eksklusive kanon.

En anden diskussion, som Busk-Jensen efter min opfattelse med fordel kunne have taget, er spørgsmålet om, hvorvidt 'romantikken' udgør den mest adækvate ramme for behandlingen af de 76 kvindelige forfatterskaber. Busk-Jensen konstaterer med rette, at den kvindelige litterære tradition udgør en udfordring for litteraturhistorisk skrivningen, ligesom hun argumenterer for, at kvindernes litteratur ikke passer ind i "den mandlige litterære traditions genrer", idet "kvindelitteraturen har sine egne genrer" (318). Fremstillingen af de kvindelige varianter af dannelsesromanen som særskilte genrer, der kræver en anderledes typologi, er netop en

af afhandlingens væsentligste pointer. Set i det lys er det bemærkelsesværdigt, at Busk-Jensen ikke anfægter værdien af at anvende en så udpræget ‘mandlig’ litteraturhistoriografisk konstruktion som ‘romantikken’ i behandlingen af den kvindelige litterære tradition. Det kunne der ellers have været gode grunde til. Busk-Jensen starter med at fastslå, at romantikken “klinger ud med liberaliseringen af økonomien og politikken efter 1848” (64) – men den periode, hun behandler, strækker sig helt frem til det moderne gennembrud i 1870. Skulle hun have stoppet med 1848, ville afhandlingen være blevet meget kortere: Kun 30 danske forfatterinder debuterede før 1850, heraf blot 17 mellem 1800 og 1840 (jf. Busk-Jensen: 719). Og hvad mere væsentligt er: Hun ville have mistet det samlende greb om sit stof. Afhandlingen argumenterer netop overbevisende for at betragte kvindelitteraturen 1800-1870 som en *sammenhængende* tradition forankret i intimsfærekulturen og dens kønsdualisme: Mens ægteskabsromanen havde afsæt i intimsfæren og den kvindelige selvbevidsthed, som intimsfærekulturen skabte, repræsenterede guvernanteromanen et mere kritisk blik på intimsfæren og et frigørelsesprojekt, der kulminerede i emancipationsromanen. Busk-Jensen synes med andre ord at have kortlagt en tradition eller, om man vil, en ‘periode’, der går på tværs af eksisterende skillelinjer.

Et andet problem er, at romantikbegrebet ikke kan strækkes så langt og så bredt, som det er tilfældet i denne afhandling, uden at det samtidig bliver temmelig tyndt. Det avantgardistiske og grænsesprængende projekt, som romantikken *også* var, blev hos de danske forfatterinder nedskrevet til en vag idealisme, som det moderne gennembrud omsider tog livet af. Heller ikke kønsdualismen, som afhandlingen konsekvent omtaler som “romantisk”, synes at have meget at gøre med den tidlige eller ‘egentlige’ romantik. De tidligere romantikere tænkte netop ikke i dualismer, men i dynamiske og vekselvirkende polariteter, hvilket er noget ganske andet. Man kan altså godt diskutere med Busk-Jensens litteraturhistoriske konstruktion. Hvad der derimod ikke står til diskussion, er det faktum, at hun har præsteret et stykke imponerende grundforskning. *Romantikens forfatterinder* vil blive stående som standardværket om den danske kvindelitteratur 1800-1870.

Lis Møller er lektor, mag.art., lic.phil., Afdeling for Litteraturhistorie, Institut for Æstetiske Fag, Aarhus Universitet